

กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู และความเชื่อเรื่องผี

พิธีกรรมบวงสรวงบนบานหนี่

ธิดันดดา จินาจันทร์

นักวิจัย

ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมตัวเขียนคดีชนวิทยาลัยล้านนา

สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ลีซู

กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนาม ลีซอ แต่ชาวลีซูจะเรียกตนเองว่า “ลีซู” หมายถึง “ผู้เรียนรู้” เนื่องจากคำว่า ลี หมายถึง เรียน หรือจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และคำว่า ซู หมายถึง คน ดังนั้นคำว่า ลีซู หมายถึง กลุ่มคนที่มีความรู้ มีภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี (วารางคนางค์ วรรณตุง และ นิรัช สุดสังข์, 2554: น. 71) มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีน ประเทศพม่า และอพยพมาตั้งรกรากอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย โดยสถานภาพของชาวลีซูที่อาศัยอยู่ในแต่ละประเทศจะถูกให้ความสำคัญแตกต่างกัน โดยชาวลีซูในประเทศจีนนั้น ถือเป็นหนึ่งในกลุ่มชนชาติของจีนเพราะได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ มีการเขียนภาษาจีนกำกับชื่อเพื่อรับรองสถานภาพ ในขณะที่ชาวลีซูในประเทศพม่านั้นถูกจัดเป็นชนกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์คะฉิ่น ส่วนในประเทศไทยนั้นชาวลีซูถูกจัดอยู่ในกลุ่มชาวเขา หรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.) ที่ยังคงมีปัญหาด้านสิทธิพลเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทยนั้น ชาวลีซูเป็นที่รู้จักในชื่อ “ลีซอ” ไม่ว่าจะในสื่อประเภทต่าง ๆ หรือทางวิชาการ มักจะเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า ลีซอ ซึ่งในความเห็นของชาวลีซุนั้น คำว่า “ลีซอ” เป็นคำที่เหยียดชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าว่า “อีก่อ” เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ม้งว่า แม้ว เรียกกลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยนว่า เย้า หรือเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ปาเกอะญอว่า ยาง นั่นเอง

ประวัติความเป็นมา – พื้นที่ของกลุ่มลีซูในประเทศไทย

ลีซู เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจัดให้อยู่กลุ่มเดียวกับกับกลุ่มทิเบต - พม่า มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำสาละวิน แม่น้ำโขง และพื้นที่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศทิเบต และมณฑลยูนนานในประเทศจีน และอพยพเข้าสู่พื้นที่อื่น ๆ เมื่อจีนเข้ายึดครองดินแดนของชาวลีซูอันเนื่องจากเหตุผลด้านการปกครอง จึงทำให้ชาวลีซูต้องไร้แผ่นดินและอพยพลงมาทางใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 20 โดยชาวลีซูเข้าไปตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตอนเหนือของรัฐคะฉิ่น พม่า อินเดีย และชาวลีซูกลุ่มแรกที่อพยพมาจากเมืองเชียงตุง และเมืองป๋นในประเทศพม่า สำหรับประเทศไทยได้เข้ามาตั้งรกรากบริเวณดอยผาล้าง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ประมาณปี พ.ศ. 2452 - 2464 ก่อนที่จะแยกกลุ่มออกไปตั้งรกรากอยู่บริเวณดอยช้าง ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย นอกจากนั้นยังได้กระจายไปอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก พะเยา กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ แพร่ และสุโขทัย (สมบัติ นุชนิยม, 2546, วารางคนางค์ วรรณตุง และ นิรัช สุดสังข์, 2554: น. 71 และ ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์ และ กรุณา ใจใส, 2562: น. 51)

กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ลีซูลาย และลีซูดำ ในประเทศไทยจะเป็นลีซูลายเกือบทั้งหมด ส่วนลีซูดำจะอยู่ในประเทศจีน พม่า และอินเดีย ในพื้นที่ประเทศไทยนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูกระจายตัวอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ รวม 10 จังหวัด จากสถิติในปี พ.ศ. 2546 พบว่า ชาวลีซูอาศัยอยู่มากที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมา คือ จังหวัดเชียงราย ซึ่งแต่ละจังหวัดมีชาวลีซูจำนวนหลักหมื่น ส่วนจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดตาก และแม่ฮ่องสอน จะมีชาวลีซูจำนวนหลักพัน ส่วนจังหวัดที่เหลือ เช่น เพชรบูรณ์ พะเยา สุโขทัย ลำปาง

: ลีซู

และกำแพงเพชร จะมีชาวลีซูอยู่ในจำนวนหลักร้อยและหลักสิบ (สมบัติ นุชนิยม, 2546: น. 25 และ สายสุนีย์ ภาสขศิริ, 2561: น. 1123)

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ – ระบบโครงสร้างสังคมและครอบครัว

ระบบโครงสร้างสังคมของชาวลีซูเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ โดยผู้ชายจะมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะของชุมชน รวมถึงบทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ที่สามารถติดต่อกับเทพที่สำคัญที่สุดของชาวลีซู คือ อาปาโม ซึ่งเป็นตำแหน่งผู้ประกอบพิธีกรรม แต่เดิมจะสืบทอดผ่านทางสายเลือดของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน แต่ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียม โดยผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะเป็นผู้คัดเลือกผู้ที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากความสามารถ ความเหมาะสม และบุคลิกภาพ

กลุ่มผู้นำของชาวลีซูในแต่ละหมู่บ้านนั้นจะมีโครงสร้างของผู้นำชุมชนในตำแหน่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ได้แก่

1. “ฆวาทู” คือ ตำแหน่งผู้นำชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะเป็นผู้คัดเลือกฆวาทูให้มาทำหน้าที่ในการดูแลชุมชนและหมู่บ้าน ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่าง ๆ ในชุมชน โดย “ฆวาทู” จะมีหน้าที่คล้ายกับผู้ใหญ่บ้าน ในอดีตผู้ที่ได้รับตำแหน่ง “ฆวาทู” จะได้รับการคัดเลือกจากผู้อาวุโสในชุมชน แต่ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนตามระบบการปกครองของประเทศไทย คือ มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นการเลือกตั้งจากทางราชการ

2. “มือหมือผะ” คือ ตำแหน่งผู้นำด้านความเชื่อ มีหน้าที่ดูแล และติดต่อสื่อสารกับอาปาโมใหม่หรือเทพที่ดูแลความสงบสุขของชุมชน ในการคัดเลือกผู้ที่ได้รับตำแหน่ง “มือหมือผะ” จะคัดเลือกโดยอาปาโมใหม่จากการทำพิธีเสี่ยงทาย โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ที่ทำหน้าที่ “มือหมือผะ” ได้เพียง 1 คน

3. “หนึผะ” มีหน้าที่คล้ายหมอ ในการดูแลสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน แต่เป็นหมอที่มีหน้าที่ติดต่อกับเทพที่คอยดูแลสุขภาพให้แก่คนในชุมชน หมึผะจึงมีหน้าที่คล้ายหมออายุของล้านนาที่จะดูแลอาการเจ็บป่วยทั้งทางกาย ทางใจ และจิตวิญญาณ

4. “โซโหม่วโซตี” คือ คำเรียกผู้อาวุโสในชุมชนที่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิต และเป็นที่น่าเชื่อถือของสมาชิกในชุมชน ทั้งผู้หญิงและผู้ชายสามารถเป็น “โซโหม่วโซตี” ได้ หากเป็นผู้อาวุโสที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต มีความรู้ด้านประเพณีและวัฒนธรรมของลีซู แต่ “โซโหม่วโซตี” ที่เป็นผู้หญิงจะมีบทบาทในงานสังคมเท่านั้น แต่จะไม่มียุทธศาสตร์ในงานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือพิธีกรรม

สำหรับตำแหน่งผู้นำชุมชนทั้ง 4 ตำแหน่งนี้จะเป็นตำแหน่งของผู้ชายเกือบทั้งหมด มีเพียงตำแหน่ง “โซโหม่วโซตี” เท่านั้นที่ผู้หญิงจะสามารถดำรงตำแหน่งนี้ได้ แต่กระนั้นก็ดีผู้หญิงจะมีบทบาทเพียงบางส่วนของงานสังคมเท่านั้น ส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม หรือการติดต่อกับเทพ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเป็นหน้าที่ของผู้ชายเท่านั้น แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมชาวลีซูที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายเป็นใหญ่

: ลีซู

นอกจากตำแหน่งผู้นำชุมชนทั้ง 4 ตำแหน่งข้างต้นแล้ว ยังมีตำแหน่งของผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ในด้านต่าง ๆ อีก เช่น ตำแหน่ง “หนีตีมะ” ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีตำแหน่ง “หนีตีมะ” ได้หลายคน โดยเลือกจาก ผู้ที่มีความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีของลีซู ต้องเป็นผู้ที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป และตำแหน่ง “ซูเดอผะ” หรือ ตำแหน่งของช่างตีมีด โดยผู้ที่ทำหน้าที่นี้จะมีหน้าที่ในการตีมีดและผลิตอุปกรณ์การเกษตรให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญเพราะในสังคมของชาวลีซูยังเป็นสังคมเกษตรกรรม (อรอนงค์ แสนยากุล, 2548: น. 35 และ วิเชียร อันประเสริฐ, 2554)

สังคมชาวลีซูเป็นสังคมที่นับถือเทพ และผี โดยเทพที่ชาวลีซูนับถือมี 3 องค์ ได้แก่ 1) หวูชาผะโหม่ เป็นเทพที่ชาวลีซูเชื่อว่า เป็นผู้สร้างมนุษย์ เมื่อมีคนเสียชีวิต จะทำพิธีกรรมเพื่อให้วิญญาณคนตายไปอยู่กับ หวูชาผะโหม่ 2) อี้ดามา เป็นเทพที่ดูแลทรัพยากรธรรมชาติบนโลก เมื่อประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทำกิน น้ำ ธรรมชาติ และการเพาะปลูก ชาวลีซูจะไปประกอบพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอน และขอบคุณเทพอี้ดามา และ 3) อาปาโหม่ เป็นเทพที่ดูแลความสุขสงบของสมาชิกในชุมชน เมื่อมีกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การตาย พิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่สำคัญที่จะต้องสื่อสารกับอาปาโหม่

สำหรับโครงสร้างครอบครัวของชาวลีซูนั้น ชาวลีซูจะอยู่อาศัยร่วมกันตั้งแต่ปู่ ย่า พ่อ แม่ และลูก มีการสืบสายตระกูลทางฝ่ายพ่อ เมื่อลูกชายคนโตแต่งงาน ลูกสะใภ้จะต้องแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายชายและอยู่ร่วมกับ พ่อแม่ของฝ่ายชายจนกว่าน้องชายในบ้านจะแต่งงาน ครอบครัวของพี่ชายจึงจะสามารถแยกไปตั้งครอบครัว เดี่ยวได้ หากน้องชายยังไม่แต่งงาน และพี่ชายกับพี่สะใภ้มีลูกแล้ว 2 - 3 คน ก็สามารถแยกออกไปตั้งครอบครัว ใหม่ได้เช่นกัน ส่วนลูกชายคนสุดท้องจะเป็นผู้ที่ดูแลพ่อแม่จนกว่าจะเสียชีวิต และเป็นผู้ที่รับสืบทอดทรัพย์สิน มรดกของพ่อแม่ ทั้งนี้ชาวลีซูจะเคารพลำดับชั้นความสำคัญในครอบครัวอย่างสูง ในครอบครัวหนึ่งเมื่อมีสะใภ้ เข้ามาอยู่ร่วมบ้าน จะมีการแบ่งพื้นที่ของแต่ละคนในครอบครัว เช่น ลูกสะใภ้จะไม่สามารถร่วมรับประทานอาหาร กับพ่อสามี พี่ชายสามี และลุง เช่นเดียวกับที่ลูกเขยจะไม่สามารถร่วมรับประทานอาหารกับแม่เมียได้เช่นกัน (อรอนงค์ แสนยากุล, 2548: น. 36 และ วิเชียร อันประเสริฐ, 2554)

การตั้งหมู่บ้านของชาวลีซูจะประกอบด้วยตระกูลต่าง ๆ อย่างน้อย 3 ตระกูล เพราะคำนึงถึงเหตุผล เรื่องของการแต่งงาน เพราะชาวลีซูจะไม่อนุญาตให้คนในตระกูลเดียวกันแต่งงานกันอย่างเด็ดขาด (สมบัติ นุชนิยม, 2546)

บ้านของชาวลีซูจะเป็นบ้านชั้นเดียว ส่วนใหญ่นิยมปลูกติดพื้นดินในกรณีที่ปลูกบ้านในพื้นที่เรียบเสมอกัน แต่ในบางพื้นที่ที่ไม่เรียบเสมอกันจะปลูกบ้านในลักษณะยกพื้น ตามสภาพภูมิประเทศ และเป็นบ้านที่ปลูกด้วยไม้ เช่น ไม้ไผ่ ใช้ทำเสา และสานเป็นฝ้ายบ้าน มีการแบ่งพื้นที่ห้องต่าง ๆ ทั้งห้องนอนของพ่อแม่ ห้องนอนของลูก พื้นที่ห้องครัว พื้นที่ที่พักรับรองแขก และพื้นที่วางหิ้งบูชาบรรพบุรุษ เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานที่อยู่ใน บ้านจะต้องเซ่นไหว้บูชาวิญญาณพ่อแม่ที่เสียไปในฐานะของผีบรรพบุรุษ โดยบนหิ้งบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ จะเป็นที่ตั้งสถิตของ “ฮี้ชู่หนี” หรือผีบ้านผีเรือน โดยจะแบ่งพื้นที่หิ้งผีออกเป็น 2 ส่วน เรียกว่า “หนีหจา” เป็นผีเรือนที่คอยทำหน้าที่ป้องกันสิ่งชั่วร้ายและรักษาผู้ที่เจ็บป่วย และอีกส่วนเรียกว่า “หนีป้อ” เป็นที่อยู่ของ

5 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ลีซู

ผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวลีซูจะนับถือผีบรรพบุรุษเพียง 2 รุ่น คือ รุ่นพ่อแม่ และรุ่นปู่ย่า (อรอนงค์ แสนยากุล, 2554 และ วิเชียร อันประเสริฐ, 2554)

ชาวลีซูมีอาชีพเพาะปลูกเป็นหลัก โดยทำการเกษตรในปริมาณเพียงพอบริโภคภายในครอบครัวได้ตลอดทั้งปี นอกจากการทำไร่ข้าวแล้ว ยังนิยมเพาะปลูกข้าวโพดเพื่อนำไปเลี้ยงสัตว์และนำมาหมักสุราเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ชาวลีซูยังทำปศุสัตว์ขนาดเล็กเพื่อใช้ในการบริโภคและเลี้ยงไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ปัจจุบันชุมชนชาวลีซู

ในบางพื้นที่ เช่น บ้านดอยช้าง ได้ปลูกกาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญ และแปรรูป จนเกิดเป็นร้านกาแฟดอยช้าง รวมถึงการผลิตเมล็ดกาแฟจนกลายเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และมีชื่อเสียงในตลาดกาแฟในประเทศไทย

ชุมชนชาวลีซูบนดอยช้าง จังหวัดเชียงราย ที่ทำการปลูกกาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจ

วัฒนธรรมด้านภาษา

ภาษาลีซู จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ และอาข่า เรียกรวมว่า *กลุ่มโลโล* (ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์ และ กรุณา ใจใส, 2562, น. 51) ลีซูไม่มีภาษาเขียน ต่อมามิชชันนารีได้ประยุกต์นำเอาอักษรโรมันมาดัดแปลงให้เป็นภาษาเขียนของชาวลีซู (อรอนงค์ แสนยากุล, 2548: น. 39)

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

ในสังคมของชาวลีซู ผู้หญิงจะเป็นผู้ตัดเย็บเสื้อผ้าสำหรับสมาชิกในครอบครัวได้นุ่งห่ม โดยเครื่องแต่งกายของชาวลีซูจะคำนึงถึงช่วงวัย และสถานภาพ เช่น วัยหนุ่มสาวจะใช้เครื่องแต่งกายที่มีสีสันสดใส เน้นการประดับตกแต่งด้วยแถบริ้วผ้าสลัสสี ผ้าตัดปะ และประดับด้วยโลหะเงิน อาจจะมีการตกแต่งด้วยลายปัก ส่วนผู้สูงอายุ

: ลีซู

จะใช้สีที่ไม่ฉูดฉาด และหลากหลายเท่าวัยหนุ่มสาว เมื่อหญิงสาวลีซูแต่งงานแล้ว จะไม่ใส่เสื้อผ้าที่มีสีฉูดฉาด และเปลี่ยนมาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าในโทนสีมืด ไม่แต่งหน้า เพราะถือว่าผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว หากยังคงแต่งกายด้วยสีฉูดฉาด แสดงว่า หญิงคนนั้นต้องการจะหาคู่ครองใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดจารีตประเพณีอย่างร้ายแรง ดังนั้นจึงต้องนุ่งห่มให้เหมาะสม นอกจากนี้ลักษณะการแต่งกายยังบ่งบอกถึงสถานภาพว่า เป็นสมาชิกของกลุ่มใดอีกด้วย (อรอนงค์ แสนยากุล, 2548 และ วรวงศ์วรรค วรรณตุง, นิรัช สุดสังข์, 2554 และ ประทีป นกปี, ม.ป.ป.)

ส่วนผู้ชายชาวลีซูนั้น มีข้อห้ามไม่ให้แต่งกายด้วยสีแดงหรือสีชมพู เพราะเชื่อว่าหากเครื่องแต่งกายมีเส้นด้ายที่มีสีแดงหรือสีชมพูแม้แต่เพียงเส้นเดียว หากเข้าป่าล่าสัตว์จะทำให้กลายร่างเป็นสัตว์ และอาจตกอยู่ในอันตรายถึงชีวิตได้จากผู้ที่เข้าไปล่าสัตว์ ซึ่งเมื่อถูกลูกธนูยิงปักอกจนตายแล้ว คนอื่น ๆ จึงจะเห็นว่าเป็นคน (ประทีป นกปี, ม.ป.ป.)

ในอดีตเสื้อผ้าของชาวลีซูจะตัดเย็บมาจากผ้าฝ้าย และใช้วิธีเย็บผ้าปะติดเพื่อสร้างลวดลายที่สวยงาม นิยมใช้ผ้าสีสดตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมชิ้นเล็กแล้วนำมาเย็บติดกันเป็นชิ้น เรียกว่า “ลายเขี้ยวหมา” ในการตัดเย็บลายเขี้ยวหมาให้มีขนาดเล็กมากเพียงใดยิ่งต้องใช้ทักษะฝีมือมากขึ้นเท่านั้น เพราะมีความยากมากขึ้น

นอกจากนี้ชาวลีซูยังนิยมเย็บผ้าให้เป็นเส้นขนาดเล็กแล้วนำมามัดรวมกัน และติดปลายแต่ละเส้นด้วยไหมพรม โดยทำเป็นรูปทรงกลม เรียกว่า “เชือกลีซู หรือหางลีซู” ในการแต่งกายประจำชนเผ่า สำหรับผู้หญิงจะนำหางลีซูจำนวนนับร้อยเส้นไปห้อยประดับไว้ที่เอวบริเวณด้านหลังของกางเกง ส่วนการแต่งกายของผู้ชายนั้นจะนำหางลีซูไปห้อยไว้ด้านหน้าของกางเกง นับเป็นเอกลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูที่ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น (ภาณุพงศ์ จงขานสิทธิ, 2563: น. 35 และ ประทีป นกปี, ม.ป.ป.)

สำหรับการแต่งกายของผู้หญิงชาวลีซู นอกเหนือจากการห้อยหางลีซูไว้ด้านหลังบริเวณบั้นเอวแล้ว ยังมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นอีกประการหนึ่ง คือ การสวมผ้าโพกหัว หรือหมวกทรงกลมที่ตกแต่งด้วยลูกปัดและพู่ประดับหลากสี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

ผู้หญิงชาวลีซูจะมีรูปแบบการแต่งกาย คือ สวมเสื้อตัวหลวม แขนกระบอก เสื้อด้านหน้ายาวถึงเข่า นิยมเสือน้ำเงิน เขียว ฟ้า และม่วง ตกแต่งลวดลายด้วยการนำแถบผ้าสีต่าง ๆ มาเย็บเป็นลวดลายแล้วนำมาตกแต่ง สวมเสื้ออีกที่ตกแต่งด้วยกระดุมเงิน สวมกางเกงตัวหลวมสีดำ สวมปลอกขา และโพกหัวด้วยผ้าหรือหมวกทรงกลม ตกแต่งด้วยลูกปัด และพู่ประดับ

ส่วนผู้ชายชาวลีซูจะสวมกางเกงขากว้าง ยาวเลยเข่า เป่ากว้างคล้ายกางเกงขาก๊วย หรือโก้นโห่งโย่งของชาวไทใหญ่ นิยมเสือน้ำเงิน เขียว ฟ้า ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อแขนยาว สีดำ คอป้าย ตกแต่งด้วยกระดุมเงิน และสวมปลอกขาสีดำ การแต่งกายของผู้หญิงและผู้ชายลีซูในชีวิตประจำวันจะไม่สวมใส่เครื่องประดับใด ๆ เพราะต้องออกไปทำไร่ ทำนา แต่เมื่อถึงเทศกาลสำคัญเช่น เทศกาลปีใหม่ ที่มีช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมรื่นเริง จึงจะสวมใส่เครื่องประดับเต็มรูปแบบ (ชาติพันธุ์ลีซู, 2554 และ ประทีป นกปี, ม.ป.ป.)

: ลิขู

วัฒนธรรมด้านดนตรีและการแสดงของชาวลิขู

ในวัฒนธรรมของลิขู มีเครื่องดนตรีอยู่ 4 ชนิด ได้แก่ ปาลิฝูหลู ฝูหลูแลแล ฝูหลูนาอู๋ และซื่อป้อ โดยมีรายละเอียดทางกายภาพของเครื่องดนตรี และการใช้งานแตกต่างกัน ดังนี้

- ปาลิฝูหลู เป็นเครื่องดนตรีประเภทแคนขนาดเล็ก ในการบรรเลงปาลิฝูหลูจะต้องเป่าลมเข้าและดูดลมออก เพื่อให้เกิดเสียง ประกอบกับการใช้นิ้วปิดรู เพื่อให้เกิดเป็นเสียงที่แตกต่างกัน
- ฝูหลูแลแล เป็นเครื่องดนตรีประเภทแคนขนาดกลาง มีวิธีการบรรเลงเช่นเดียวกันกับการบรรเลงปาลิฝูหลู แต่แตกต่างกันที่จังหวะการเต้นรำ และบทเพลงที่ใช้ในการบรรเลง
- ฝูหลูนาอู๋ เป็นเครื่องดนตรีประเภทแคนขนาดใหญ่ ให้เสียงต่ำกว่าเครื่องดนตรีทั้งสองชนิดที่กล่าวมาข้างต้น มีวิธีการบรรเลงเช่นเดียวกัน แต่แตกต่างกันที่จังหวะการเต้นรำ และบทเพลงที่ใช้ประกอบการบรรเลง โดยบทเพลงฝูหลูนาอู๋จะใช้บรรเลงเพลงที่ช้ากว่าเพลงที่ใช้ปาลิฝูหลู และฝูหลูแลแลบรรเลง และเนื่องจากฝูหลูนาอู๋ มีขนาดใหญ่มาก จึงต้องใช้ลมในการบรรเลงมากกว่า และบทเพลงที่ใช้ฝูหลูนาอู๋บรรเลงนั้นเป็นบทเพลงเก่าแก่ จึงทำให้มีเฉพาะผู้สูงอายุที่สามารถบรรเลงได้
- ซื่อป้อ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายเพียงชนิดเดียวของชาวลิขู มีลักษณะคล้ายซิ่งนิยมใช้บรรเลงในงานรื่นเริง เช่น บรรเลงในงานปีใหม่ งานแต่งงาน วิธีการดีดซื่อป้อ จะใช้เขาสัตว์ดีดลงบนสายทั้ง 3 เส้น (นิรุตร์ แก้วหล้า, 2562)

นอกเหนือจากเครื่องดนตรีทั้ง 4 ชนิดแล้ว ชาวลิขูยังมีการแสดงที่เรียกว่า “โซเซยี้ยะ” หรือ “โซเซยี้ย” เป็นการเต้นในช่วงเทศกาลปีใหม่ของชาวลิขู หรือวันที่ 1 เดือน 1 ของลิขู หรือเรียกเดือนในภาษาลิขูว่า “โซเซยี้ยอาบา” ซึ่งเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่ง เพราะเป็นวันที่เริ่มต้นชีวิตใหม่ในปีใหม่ สิ่งเก่าที่ไม่ดีก็จะผ่านพ้นไปกับปีเก่า และต้อนรับสิ่งดี ๆ ในปีใหม่ จึงต้องมีการเฉลิมฉลองด้วยการแสดงหรือการเต้น โดยจะใช้พื้นที่ลานหน้าบ้านของแต่ละครอบครัวที่จัดสถานที่ไว้ การเต้นโซเซยี้ยะเป็นเสมือนการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวชาวลิขู เพราะหนุ่มสาวสามารถจับมือเต้นด้วยกัน โดยไม่ผิดจารีตประเพณีแต่อย่างใด (สายสุนีย์ ผาสุขศิริ, 2018 และ วรวงคณางค์ วรรณตุง และ นิรัช สุตสังข์, 2554)

วัฒนธรรมความเชื่อ ประเพณีการไหว้ผี

ความเชื่อในตำนานการกำเนิดมนุษย์

ชาวลิขูเชื่อในตำนานการกำเนิดมนุษย์ว่า เมื่อครั้งที่น้ำท่วมโลก ทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก มีผู้รอดชีวิตเพียงสองคน ซึ่งเป็นพี่น้องกัน โดยเป็นผู้หญิงและผู้ชาย อาศัยอยู่ด้วยกันในน้ำเต้าใบใหญ่ เมื่อน้ำที่ท่วมโลกนั้นแห้งเหือดไปแล้ว สองพี่น้องจึงออกมาจากน้ำเต้า และไม่พบกับมนุษย์คนใดเลย ดังนั้นเมื่อรู้ว่าตนเอง

: ลีชู

เป็นมนุษย์คู่สุดท้ายบนโลกจึงจำเป็นต้องสืบเผ่าพันธุ์ แต่ก็กระตือรือร้นเนื่องจากเป็นพี่น้องกัน จึงทำการเสี่ยงทายกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า ควรที่จะอยู่กินกันเป็นสามีภรรยาหรือไม่ โดยการกลิ้งตัวครก และลูกไม้ที่อยู่บนดอยให้กลิ้งตกลงจากภูเขาคนละฟาก แต่ไม่ว่าจะอย่างไรตัวครกและลูกไม้ก็กลิ้งมาประกบกันทุกครั้ง จึงถือว่าเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อนุญาตให้สืบเผ่าพันธุ์ จึงมีลูกชาย ลูกสาว และขยายเผ่าพันธุ์กันต่อไป (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2541)

ความเชื่อในผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชาวลีชูนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อได้รับอิทธิพลการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ จากมิชชันนารี จึงทำให้ชาวลีชูบางส่วนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ หรือศาสนาพุทธ แต่จะเป็นการนับถือควบคู่กับการนับถือผี ทั้งผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องรักษาสมาชิกในครอบครัวและในตระกูล ผีที่สิงสถิตย์อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ผีน้ำ ผีไร่ ผีดอย ฯลฯ และผีร้ายที่น่ากลัว ทั้งนี้บ้านของชาวลีชูทุกหลังจะมีห้องผีบรรพบุรุษเพื่อเซ่นไหว้บูชาภายในบ้าน และมีศาลประจำหมู่บ้านไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ (ประทีป นักร้อง, ม.ป.ป.)

ผีที่ชาวลีชูนับถืออาจจะเรียกว่าเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ได้ เพราะเป็นผีที่ดี คอยปกป้องรักษาสมาชิกในครอบครัว ตระกูล และชุมชน ชาวลีชูเรียกผีหรือเทพนี้ว่า “หนี่” ซึ่งหนี่จะอยู่ในทุกหนแห่ง เป็นเทพที่มีพลังอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ธรรมดา สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งที่ดีและร้ายแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นชาวลีชูจึงต้องประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้และเลี้ยงดู เพื่อติดต่อกับหนี่ ทั้งนี้หนี่ในความเชื่อของชาวลีชูมีหลายองค์ มีหน้าที่แตกต่างกัน และเป็นทีเคารพของชาวลีชูหลายองค์ เช่น “หวู่ซา” เป็นเทพผู้สร้างโลก สามารถลิขิตชะตาชีวิตของทุกคน จะปรากฏอยู่บนเส้นลายมือของแต่ละคน “หมี่สี่สี่ผ่า” เป็นผีเจ้าที่ที่ดูแลที่ดินทั้งหมด ก่อนที่จะทำการเกษตรในครั้งต่อไป ชาวลีชูจะบวงสรวงบนบานหมี่สี่สี่ผ่าเพื่อขออำนาจปกป้องคุ้มครองการเกษตร และทำนายว่าจะเกิดอะไรขึ้น “อีตามา” เป็นผีดูแลรักษาภูเขา เขตป่ารอบชุมชน เป็นผีที่มีอำนาจควบคุมการใช้พื้นที่ป่า ชาวลีชูจะเซ่นไหว้อีตามาในช่วงปีใหม่ เพื่อขอให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก “อายาหนี่” หรือผีที่คอยดูแลแหล่งน้ำให้สะอาด “อาปาโหม่” หรือผีปู่ย่า ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุข ความสงบของหมู่บ้าน อาจจะเรียกได้ว่า เป็นผีหรือเทพที่มีความสำคัญที่สุดกับชาวลีชู เมื่อมีคนเกิดหรือคนตายจะต้องไปบอกกล่าวอาปาโหม่ หรือการจะเดินทางออกนอกพื้นที่ การเลือกคู่ครอง การตั้งชื่อเด็กแรกเกิด ฯลฯ ก็จะต้องบอกกล่าวแก่อาปาโหม่เสมอ “ปะตะหนี่” หรือผีประจำตระกูล ทำหน้าที่ดูแลมนุษย์ ไม่ให้เกิดอันตราย และช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย “เปี้ยชูหนี่” เป็นผีผู้ทรงศีล ทำหน้าที่บำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยอันเกิดจากเหตุเหนือธรรมชาติ “ฮือหนี่” เป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยดูแลให้สมาชิกในครอบครัวมีความสุขและความสงบ “แนจี่ชิมะ” เป็นผีที่ดูแลพืชสมุนไพร “ซือฟูมา” เป็นผีครูที่สามารถรักษาพยาบาลด้วยสมุนไพรและคาถา ซึ่งผีหรือเทพดังที่กล่าวมานี้เป็นผีดีที่คอยคุ้มครองชาวลีชู นอกจากนี้ยังมีผีร้าย และวิญญาณเร่ร่อน ทำให้ชาวบ้านเจ็บป่วย เกิดอุบัติเหตุ หรือทำให้พืชผลการเกษตรเสียหาย เป็นต้น (วิเชียร อันประเสริฐ, 2554) เนื่องจากสังคมของชาวลีชูนับถือผี จึงมีพิธีกรรมอีกหลายพิธีกรรมเพื่อบวงสรวง เช่น พิธีไหว้ผีต่าง ๆ เหล่านี้

9 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ลีซู

พิธีกรรมบวงสรวงบนบานหนี่ ในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เพื่อปกป้องคุ้มครองการเกษตร

เอกสารอ้างอิง

ชาวเขาเผ่าต่างๆ: ชนเผ่าลีซูหรือลีซอ. สืบค้นจาก <http://www.sawadee.co.th/thailand/hilltribes/lisu.html>

ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์ และ กรุณา ใจใส. (2562). ชายชาวลีซูกับการปรับเปลี่ยนสถานภาพภายใต้การขยายตัวของนักท่องเที่ยวจีนในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน.

นิรุตร์ แก้วหล้า. (2562). วัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์สู่การประดิษฐ์สร้างสรรค์ดนตรีร่วมสมัย: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ลีซู ลาหู่ ดาระอั้ง ปกาเกอญอ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ประทีป นกปี. (มปป). ประเพณีปีใหม่ชาวลีซอบ้านดอยล้าน. สืบค้นจาก http://www.human.nu.ac.th/jhnu/file/journal/2011_02_17_17_26_17-1-2-6.pdf

พงษ์ศักดิ์ รัตนวงศ์ (2559). การตั้งชื่อและเพศสภาพในภาษาลีซู. *มนุษยศาสตร์สาร*. 17(2): 12 - 50.

: ลีซู

- ภาณุพงศ์ จงขานสิทธิ์. (2563). ผ้าชนเผ่าในล้านนา”: รูปแบบ ความสวยงาม และคุณค่าของหัตถกรรม
คนชายขอบ. *Walailak Abode of Culture journal* 2020. 20(1): 26-39.
- วรางคนางค์ วรรณตุง และ นิรัช สุดสังข์. (2554). การพัฒนารูปแบบเครื่องประดับเงินจากอัตลักษณ์ชาวเขาเผ่าลีซอ
(ลีซู) หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 1(2).
- วิเชียร อันประเสริฐ. (2554). *ความรู้และการรักษาพยาบาลที่บ้านของชาวลีซู: มิติทางวัฒนธรรมของการจัดการ
ทรัพยากรชีวภาพ*. การค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับ
สิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศุภย์มานุ ษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). *กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย*. สืบค้นจาก [https://
www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/96](https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/96)
- ศุภย์สงเสริมศิลปาศีพระหว่างประเทศ. (มปป). *เอกลักษณ์ ศิลปะบนผืนผ้า: ชนเผ่าลีซอ(ลีซู)*. สืบค้นจาก
<https://www.sacict.or.th/th/detail/2018-09-14-11-35-v-YKV>
- สมบัติ นุชนิยม. (2546). *ความเชื่อพื้นบ้านของชาวลีซูกับการจัดการป่า: กรณีศึกษาบ้านดอยช้าง จังหวัดเชียงราย.*
การค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายสุนีย์ ผาสุขศิริ. (2018). “ไขเขยียะ” ในประเพณีปีใหม่ของชนเผ่าลีซู. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัย
ระดับชาติ “Graduate School Conference 2018”. น. 1122
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2541). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- อดิวัชร์ พนาพงศ์ไพศาล. (2561). ภูมิปัญญาทางด้านดนตรีกับการสืบทอดและการอนุรักษ์ของ 7 กลุ่มชาติพันธุ์
ชุมชนตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. *วารสารดนตรีรังสิต มหาวิทยาลัยรังสิต*. 13(2). น. 89 –
103.
- อรอนงค์ แสนยากุล (2548). *อัตลักษณ์และตัวตนของผู้หญิงลีซู 3 รุ่น: กรณีศึกษาประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงลีซู
คนหนึ่ง*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Minority of Thailand. (06 มีนาคม 2011). *วัฒนธรรมประเพณี*. สืบค้นจาก [https://minority
ofthailand.wordpress.com/category/ชนกลุ่มน้อย/ลีซอ/](https://minorityofthailand.wordpress.com/category/ชนกลุ่มน้อย/ลีซอ/)
- Openbase.in.th. (21 ธันวาคม 2007). *ชนเผ่าลีซู-การตาย*. สืบค้นจาก [http://www.openbase
.in.th/node/1159](http://www.openbase.in.th/node/1159)
- Openbase.in.th. (21 ธันวาคม 2007). *ชนเผ่าลีซู-การแต่งงาน*. สืบค้นจาก [http://www.openbase
.in.th/node/1151](http://www.openbase.in.th/node/1151)
- Openbase.in.th. (8 มกราคม 2008). *ชนเผ่าลีซู: ประเพณีปีใหม่ “ไขเขยียะ”*. สืบค้นจาก [http://www.openbase
.in.th/node/1361](http://www.openbase.in.th/node/1361)